

ACC. N:R M. 13633: 1-23.

Landskap: Småland Upptecknare: Alma Nilsson, Forslund
Härad: Albo Berättare: " " "
Socken: Skatelöv Berättarens yrke: f.d. fattig- & förest., fru
Uppteckningsår: 1955 Född år 1875 i Skatelöv

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kyrkhugsdov. s. 1-23.

Luf 88.

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 13633:1.

Kyrk-kryddor

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf 88
1.

Ännu på 1890-talet förekom det att
älmänsstans hälften av de äldre kvin-
nor som satt i en och samma kyrk-
stol (= bänk) hade blommor eller kryddor
med sig i kyrkan. Också männen satt ju
aldrig i samma "stol" som kvinnorna,
således fanns endast kvinnor och små-
barn i kyrkan-följa-stolarna.

Inte bland barnen användes kryddor
eller blommor förrän efter konfir-
mationen. När på 1880-1890-talen
som berättaren mycket väl minnes
hade cirka hälften av de vuxna kvin-
norna älmänsstans ett par socker-
tärter i lommen (fickan). Ännu på
den här angivna tiden fanns en eller

annan 60-75 åring som utjämt på
de större högtidsdagarna (dock ej jul-
aftan) använde sin ärgamla högtids-
dräkt, mörkblå eller svart klänning
snövit sockerduksförläde, ryck-
at och med linning som knöts i midjan.
Längden räckte ner på mer än halva
kjolet. Snövit sockerduks förläde
s. k. klut på huvudet. Till denna
sockerdräkt fordrades, liksom ett
par eller några enkla låsa blommor,
som bars i handen, tillsammans med
psalmboken. Äga som hade denna
gamla dräkt bar också blommor
men många av de som voro klädda
i silkekläder hade också några blan-
mor, även på - icke högtids-dagar.
Blommorna voro av årstidens

3.

2

och hade vuxit på Kallford men på
Södersidan. I humusaktig vore dessa
: på: vären Perl- och pyttor (perlhyasint)
änne kallade Blå-hersa eller Blå-herras-
sälke- och strå-pyttor (teusen-skönor)
(dels enkla = stråpyttor, dels finare kielpepytt-
tor.) = finare. Hängde fram på åren kam
Påsk-a-liljan, och på försammarer
Päng-els-liljan (pängst-lilja), sen Boset-
meljekam. Löjtmanshjärta C.S. D.
Enligt en fåtal eller kanske bara
en - 3 av en par sorter, den gröna
våluktande värt, förnämlig län-
del, a-brodd, myrta, luktblad
(= salvia), Gåll-a-skägg (persilje-
liknande värt, starkt doftande men
med Wassa (ässa) kullingar som stads
när de kom nära aniklet, därav nam-

3.

3.

net (= de mända om gåbbens = makens vasa
 skäggestubbe). Honvatjen = Lelle-KG-Vat-
 le var ju wild, men den gude ohsä
 Lihson Håring-e-tände) här betydde dessa
 namn Gullnivor). Ingen lade blom-
 mor mellan bladen i psalmboken - den
 na var man bädd om, men de fluta
 av den äldre generationen använde en
 cirka 45-50 cm. stor vit nåsduk, denna
 var mangland 4 dubbel åt båda hållen,
 nåsduken viks upp till mitten, här
 lades först psalmboken, därefter viks
 över nåsduken ett slat så att denna
 helt täckte boken - Hört därefter
 lades blommor och lukt-bladen i
 nåta riktning, så att själva blommor-
 na kom utanför nåsduken och endast
 stjälkarna (skriften) inmedöts i nås-

duken, nu hörs man också både bok
och blommor i handen. Den som hade
lång någ till kyrkan hade möjligen ännu
en mört, näsduk utstoppad det hela en-
der vägen, denna utlägsnades dock
innan man beträdde kyrka-backen.

Införskamman i kyrkan. Och sen satsar
sig ner i stolen och läst en kort bön, lade
man den vita näsduken framför sig på
stolens rygg - beklädde det näsduken,
skilde på växter och prämbok, luktade
en tag på växterna samt lät dem ligga
väl ordnade jämte boken och den väl hop-
lagda näsduken, men framför sig. Delt-
ta var liksom en liten ceremoni, som
nödvändigt måste förekomma. Den
som inga blommor hade, blev oftast
hjuden en liten laxendelkunt eller en

grönt lichteblad, denna behåller naturhög-
vis detta och lade det på stol-hyllan fram
för sig. Om någon hade en blomma
inne i psalm-boken så var denna i så fall
pressad och torr, t. ex. en stort pressat eklöv
i vilket man — innan bladet pressades
stuckit små hål med en knål antingen
en vint ärtel eller några enstakier, — en
så kallat bok-a-märke, vilket ofta var
förknippat med en minne. Bibeln an-
vändes som blannpress, i denna läter säl-
lan, varför blommorna fick ligga i 20
år, senare pressningen. Det var både
poesi och romantik med dessa blommor
både de pressade, och de friska starkt doftan-
de. Oles! Endast kvinnorna hade nu,
blommor — i Skatelöv. Tänner hade
6. ju sina smussdosor med smuss — eller

tuggat obak, änen denna i en smudosa, och
adikuren i Lågon Långder tju — tuggbruna.

Om någon av männen i stolen (Kyrk-
stolen) började nicka eller samnaga, fanns
alltid någon av de andra männen i stolen som
sände honom sin smudosa, så fort han fick tag
i dosan begrep han att han blivit sig illa åt
som samnat, tog sig en priss av den bjordna
dosan och, kanske för att vada uppmärks-
amheten, änen bjöd de kärmsvittade
av samma dosor, nicken därefter åter flyddes
till baka. Fruntimmer hade förtägn
kydda-kärten = ö-a-ta-kärten = Ya-la-kärten
(blomsterkrasten) oftast en tjuvite van-na-
floraklukst-vatens-flaska i bärtafau orke-
lång (ädehållång) eller något lite spritzhantig
dottande vatten. Från början var den täpt
planbad men när emhåvet tog slut köptes

Nåtkan i Løs vikt och fylldes på samma
flaska, vilken vanligen hade annat utseende
än vanliga dropp- & flaskor. Vanligen var den
flat, och med prusade figurer eller ornament,
vynde vanligen 100 gr, men mindre fanns ju
också. En vacker etikett pryddes framman.
Sen man först njöt dänkt på sig, några droppar
eller släkt lät på nändukens ribben, bände
flaskan i väg längs hela stolen. En och
annan hade en vanlig liten 25-50 gr. flaskor
med hjärt-tyrkanter eller nerrdroppar och
samt några huggna toppsocker-bitar.
vissa sändes med flaskan. Inte alla nän-
des ljuddna i hela stolen, men var det en
kyrk-gångs-minna (en som kyrk-tagits) så ljöd
hela stolen, och ej sämre ännu den fram-
för — och bakom hifentliga, ätså i 3
kyrkstolar. Om det var en kyrk-tager

kvinna som bjöd — (det var det i regel
 när frukostfika heter var så stor), så var det
 hennes s.k. före-gångs-kvinnor som utöva-
 de värdinnestuket. Denna var oftast
 den som bäst bar det till köket, 3-4 veckor
 tidigare, hon var i annat fall en städsing,
 granne, eller god vän till den nyblivna
 modern, vilket en längre tid mått för-
 saka kyrkohuset, men nu skulle hed-
 ras på det sätt, och för att höra henne
 sig tafa (förklägen) eller pådd skulle denna
 före-gångs-kvinnor, gå före henne, fram
 på stora mittelgången öppna dörren till stö-
 en samt fört till in i denna, varefter den
 andra steg in och satte sig. På så sätt kom
 den nyblivna modern att få hedersplatsen
 i stolen = ytterst vid stora gången.
 Alla som tillhörde denna stas, gick

gingo sedan förbi dessa båda kvinnors
och satte sig längre in i stolen. Tingen
gick vägen förbi den kvinna som
samma dag kyrk. lagits, hur fattig hon
än var, så den dagen ansågs hon som
hedersgäst i kyrkan. Huru ömtligt det var
att bjuda kyrk. kryddor vid ett sådant
tillfälle anger ett gammalt ordspråk, man
sade t. ex. om någon som ej besökt kyrkan
på några söndagar: "När har du varit från
kyrkan så länge så nu behöves du ha må-
säck (matsäck = förmönj må dej).

Man hade också s. k. krydda-dosor
(= vackra, små runda eller ovala dosor, av
metall t. ex. silver eller porlän t. o. m.
en svartad träsk, och med löstakbart
lock, vackert utseende, i dessa hade man
s. k. pyller = små runda "sockergrön") med frukt

syrlig smak eller med en kummensstorn
engjult. Någon hade små, små, bitar som
engjåra, eller också kryddneljkor som
bjöds ut dessa krydda-dosor. Någon hade
bara för egen del en par soaker lites i lam-
men (fickan). Äpple eller bakverk förekom
ej. Den som hade sådant bar detta i fickan
och åt det under vägen från kyrkan. Äpplen
delades på den här tiden antjant upp i endast
3 sorter, kirskäpplen (något friskt syrliga i
smaken), sötäpplen som sötaktiga och
lite fadda i smaken, samt sur-äpplen.

De första här lämpade sig bäst som kyrk-
-masäck, de, släcke tårten. Den som hade
röd samt var go-ärad-å (ger mild), och
ville t. ex vid kyrktagning eller barn dop
bjuda i 3 dolas hade dessa kyrk kryddor
inkrutas i en tvärit härdsk, med en i bänken

//

Männen buro sina psalmböcker i
lärn-ma-må(fickorna).
Kyrk-knyddarna voro ansedda som
ett styrkande medel och för att hälsa
folket vakna, render den flera timmar
länga mitteln i den dåligt ventilerade
kyrkan. Åsa Gudjante började kl 10 fm.
då hade ju de fluta människorna gått handa
mil-a-his eller mycket mer, och satte sig
ner i kyrkan uttrötta de, många förtod
ej så mycket av den långa predikan eller
brödde följa med prästens alla förklä-
ringar, riter — när aktortjänsten och sången
tyttat domnade de bort från allt i hop
men just då, var det skönt om några god-
saker kom kung-sända från en eller annan
i stolar, och samtidigt när man hade
y-a-ta-känter att lukt på, när man vände

sig sömnig var ju ganska bra. En
enda lit kyrkens kist eller en röd
båndspira (denna utan doft) hade någon,
den tid dessa blommade. Tingan bar hem
sina blommor från kyrkan, i regel gav
man, eller så gott som ingen, med väsa och
kåra, till sig av dessas blad och blommor.

Vid barndop fick blommorna ligga
på stols-hyllan medan man gick fram
till altaret med barnet. Vid återkomsten
till sin stol drog man väsa starkt
doftande blad under väsan — Gud-
morarna behövde styrka sig lite mot
den långa tid som nu skulle tillbringas
med spädbarnet under Guds tjänster.

13 Vid barndop förekom det att även
barnet fick sig en måltid under Guds-
tjänsten trots att modern ej var närvarande.

hade gredmodren ej di; så fanns oftast
någon ammande kvinna i stolen, som
man önskar bäckla barnet till, och som aldrig
uckade att ge en främmande barn sin
modersmjölk. Smitta? Nej det
tänkte ingen på. Bjeldning i
i stolen skedde alltid under det prästen
stod på predikstolen, under den föregä-
end Allartjänsten gick det ju livligt
till i kyrkan då man skulle resa sig upp
gång efter annan samt passa på knä
beneder syndabekännelsen, delta i, eller
lyssna till sången, alltid följa med i
psalmboken, då prästen och evangeli-
um samt böckerna lästes, då var ingen
sinnig, då fick man också skåda en
och annan senkanman kyrkote sålcare
vilken måste gå fram till sin stol, även

om denna befanns bland de främsta
(var och en hade ju sin kända stol
för en helt år i bänder) men sen prästen
gick upp på predikstolen — sen var
det ingen annan förströelse, det var då,
som de olika stagen av kyddor kom till
användning, och det var då, just under
predikan som man — den årtid det
fanns blommor och doftande — vållukt-
ande örter, som man flitigt luktade på
dessa. Hela bänketter av blommor för-
kom ej, om någon hade med sig en
fukett av t. ex. blandade blommor med
bålbo-hatta (stormhattar) gula liljor
Häpra-folium, Per-niska, med en del
av "Rand-gräs" (en grägrönt, stormet pre-
madt gräs — Randigt — som namnet anger,
samt lite gröna blad runt bänkettens yttre —

Kant, så var i så fall denna bruket an-
sedd att sätta på en grav. Att prästerna
om på 1880-1890 talet reserade mot kyrk-
kyrddor av här angivna slag, förhåller aldrig,
man kunnat-lade (hemlighösk = smydd de smög)
sig med denna ljudning och lögade sig
ihop djupt i stolen, varför det i vanliga
fall ej syntes så vitt omkring eller stö-
de. Själva tog sig på prästen några mus-
korn under samma tid. Vad berättar
en hört, skulle kalasandet vid kyrko-
gångs-gillen, vilka oftast håller i kyrk-
ställen på 1860-1870 talet, fördulnit
mera störande, och männen drack mycket
brännvin, dessa kalas gillades ej
av prästerkapet, utan måste uppträda
på grund av deras omvärksamhet, oftast
vid katekesförhören på läsmöten.

Det förta av kyrk-hyddor som församm var de hjärtstyrkande droparna med sina kuggstopp sockerbitar. De ersattes med syrliga karameller eller socker-pinnar (Suläländska polkagrisar) med pepparmynta smak. Ingefära och pepparmelchor församm också men lukter väntet och blommorna samt de små sockergrynen i den vadmåsan de förelam, särskilt vid kyrkotagning, där och nattvardsgång ännu fram till och skiftet. Och med detta började man att lägga bort kyrkotagningen mer och mer, likaså började kyrkobesöken i vanliga fall avtaga. Och det blev också mindre trängsel i kyrkan, präterna höll heller inte så strängt på att alla människor

skulle gå i kyrkan ans helgdagar, för att
i allmänhet vore inte heller så fattiga
och retansade, männen kände att till
Skåne eller Stockholm på arbeta och
förtjänade lite pengar, varför korten i hem-
met blev krasigare och de yngre möd-
rarna sågo inte meningsfulla ut
när de efter en lång vandring kommo
till kyrkan — som deras företrädare
gjorde. I början av 1900-talet fanns en-
dast ett fåtal kvar av dem som var kläd-
da i den gamla pöckenkläder — som
absolut fordrade klammor. Guldnings
när nöjde man sig med en luddad,
kandit med för att sprida välbehag om
kring sig — och inte precis för att hålla
sig vaken. Tiden i kyrkan blev kortare,
högmissan höjades för till 11. och ans

många och långa kringörelser vilka
tidigare upplästs från predikstolen
annansserades nu på anslags-Larkas
utans för kyrkan — både kreaturs och
små-grisauktioner m m. så länge
dessa lästes från predikstolen ville ju ingen
gå ut, utan att lyssna — fört på dem,
ty hur skulle folket då vid hemkomsten
från kyrkan kunna redogöra för de
hemmararande vad som hörts av
vid kyrkan (obs! inte bara i, — utan
också vid, kyrkan.) Dessa kyrkans sam-
bänkades av kyrka-folket. Den som be-
sökt kyrkan måste vid hemkomsten nog
redogöra för det som skett där och
vad som hänt under vägen.

Kyrka-kryddornas upptörande
beror också säkerligen till viss del på

än trånget än alltid sitta en den lantända
kyrkstol (= bänk) upphörde, man fick gå
in och sitta i vilken av kyrkans stolar man
ville. På så vis blev folket mera hop- a-
blansat (hopblandat) t. o. m. Öster- och
västlänningar (= de som bodde Öst, om
sjön Ösnen kallades, i folkornen, Östlän-
ningar, och de på västra sidan kallades
västlänningar (Öst. Ösnen delade upp
Stolhörn socknen i 2 partier = delar).

Aldrig förr hade det hänt att dessa möter
i samma stol, men nu kunde detta
ske ena söndagen, men mera sällan
den andra. Detsamma blev det enligt
enligt kolas-lag i kyrk bänkar
nu mera, vilket varit fallet förr,
då var det den lya gilles-lag som
hade bänks-lag. i unga utlösa

ar (retanför byn eller socknen) sitta där i
den, som änkendraden tillbaka genom
samma stolar — som framflyttades
en hänk framåt varje 1. te adventsöndag
— "då de kyrkorna blev de föränta" — och
tillväxt (flvärt) om. När sen varje stol
blev varje sockens bors egendom, kunde
ingen räkna med att grannar i by-
laget skulle sitta där och skicka sin-
(sin) granna krydda-dosa i kring gott
byr igen (= östgölds vad man själv betalt
tidigare.) Också det blev också om-
derst med de kyrkliga lommor
(fickor) som kinnarna förut haft på sin-
na kjolar, och när kryddadosan förvara-
des under vandringens tid och från Guss-
hus (= kyrkan) vandringen var inte upp-
fremmen och man hade ingen stans att

förvara det medhvar da i. — ja en
och annan utömmal krenna som husöls
kyrtian hade ännu kvar en s. k. tarka
(lös ficka som bars i en band om livet
under kjolen) — så hade kyrk-kyrddorna
kunnit för 40-50 år tidigare (= i mitten
av 1800 talet. Nu på 1890 talet var det
också gammalmodigt med kyrten,
nicket duggt förut. Också var det flera
fabrikörer som spelade en, i och med
kyrk-kyrddornas upphörande.

22.

Hade kyrkbruden blommor?

Under sita häloten år 1800 brudade allmogem ej rigas i kyrkan, det var i så fall högt sämre i Skatelöv. Därför går det ej an på klara upplysningar hur blommor användes av bruden eller ej. Kyrkbrudens fästa på klänningstället var dock vanligt om bruden lögdes i sitt hem eller på porters expeditionen, kyrkbruden bar dock säkerligen blommor. Konfirmander bar aldrig blommor. Upplysnaren konfirmerad den 25 maj 1890 i Skatelövs kyrka hade inga blommor, ej heller de cirka 18-20 talet — lätkamraterna — (utan påskarna).

Om kyrkbruden se föröfrigt från V. Torsås Småland, svar på denna frågelista, och från önnu äldre tid där.